

Vuk'uzenzele

MAHALA

O e tlisetswa ke Dikgokahanyo tsa Mmuso (GCIS)

Sesotho/English

Motsheanong 2015

Ho tswa Meahong ya Kopano

leqephe 3

Mmuso o Iwantsha TB

leqephe 5

Lenaneo le letjha la kaho le theha mesebetsi

leqephe 8

Ho ntlafatsa mebuso ya lehae

Ongezwa Manyathi

Kamora dilemo tse 15 tsa mebuso ya lehae, dibaka tsa Aforika Borwa di na le phihlelo e betere ya ditshebeletso tse kang metsi, tsamaiso ya dikgwerekgwere le motlakase.

Dikaho tsa matlo di thehile setjhaba se mahlahlaha se nang le disebediswa tse kang dikeretjhe, ditleliniki le dikolo.

Mmuso o boetse o ntlafaditse dibaka tsa baipei tse ka bang 500 ka matlo a boleng le ditshebeletso tsa motheo dilemong tse hlano tse fetileng.

“Re entse kगतelopele e ntle haholo haesale ho kena demokerasi ho arabela taelong ya hore ho tla ba teng matlo, tshireletso le ho phela ha monate, jwaloka ha ho hlalositse Tjhateng ya Tokoloho,” ho boletse Moporesidente Jacob Zuma.

O ne a bua Sebokeng sa Ditho tsa Naha (NMA) sa Mokgatlo wa Mebuso ya Lehae wa Aforika Borwa (Salga) se neng se tshwaretse Midrand haufinyane.

NMA ke kopano ya baetapele ba mmuso wa lehae ho tla hlalloba kगतelopele e entsweng mmusong wa lehae esita le ho fumana mekgwa ya ho matlafatsa mmuso wa lehae le ho ntlafatsa ditshebeletso.

Moporesidente Jacob Zuma o re boholo bo ntse bo hloka ho etswa ho ntlafatsa maphelo a maAforika Borwa.

Mookotaba wa seboka sa selemong sena e ne e le ho “Keteka dilemo tse 15 tsa Demokerasi ya Mebuso ya Lehae. Ho boela ho tsa motheo e le ho kopanya le ho tebisa demokerasi ya lehae e tswelang pele eo setsiketsi sa motheo wa yona e leng batho.”

Moporesidente o itse dibaka tse ngata di se ntse di na le kगतelopele e bonahalang ka ho fumana ditshebeletso tsa motheo.

“Ho ntshuwa ha sephetho sa Palobatho ya 2011 ho tiisitse dikgato tse kgolo tse seng di entswe phanong ya ditshebeletso tsa motheo. Mkgwa ona wa kgolo o matlafatsa ke tla-

leho e sa amanang le tsa ditjhelete ya palobatho ya bomasepala e ileng ya ntshuwa mohla la 2 Loetse 2014,” o boletse jwalo.

Ho ya ka tlaleho eo, ditshebeletso tseo bomasepala ba fanang ka tsona di fokoditse bofutsana.

Tlaleho e a bontsha hore malapa a 5.3 milione a fumana ditshebeletso tsa motheo tsa mahala le hore ho ba 11.8 milione ba fumanang ditshebeletso tsa motheo tsa metsi, ba 2.5 milione ba bona ba fola molemo ditshehetsong tsa ba futsanehileng. Malapa a futsanehileng ke ao a lokelwang ke diphokoleto tsa ditfello kapa

dithuso tsa ditjhelete tsa ditshebeletso.

Diyuniti tsa bareki tse dimilione tse leshome di fumana ditshebeletso tsa tsamaiso ya thothomantle le ya dikgwerekgwere bomasepaleng Aforika Borwa athe 31.1% ya diyuniti tsena tsa bareki e na le phihlelo ditshebeletsong tsa motheo tsa mahala tsa tsamaiso ya thothomantle le ya dikgwerekgwere.

“Leha maphelo a dimilione tsa batho a ntlafetse ka bokgabane, ho na le ba bang ba bangata ba ntseng ba letile thojane, ba ntseng ba batla ho bona maphelo a bona a fetohela botleng.

Ba batla metsi, motlakase, mebala le dikolo tse ntle haufi le malapeng a bona,” o thaseditse jwalo Moporesidente Zuma.

PALE E MONATE YA AFORIKA BORWA

Moporesidente o ile a bolella baromuwa hore dintho tse ngata tse ntle di etsahetse Aforika Borwa nakong ya Dilemo tse 20 tse fetileng tsa Tokoloho le hore naha e na le pale e monate eo e ka e phetang.

“Ena ke pale ya mmuso o nang le kgathallo, o sebetsang ka bokgabane, o sebeditseng ka bohla le ka boitelo ka disebediswa tse haellang ho etsa diphetho tse tebileng di bile di le ntle maphelong a batho.

“Ena ke pale ya mesebetsi o motle le ditsi tsa boleng tse ropophileng naheng ya rona ka bophara, diporofenseng le dibakeng tsa bomasepala.”

Moporesidente o kgothaleditse mebuso ya lehae ho sebetsa mmoho le ho abelana ka dithuto tse ithutilweng.

“Ho na le bomasepala ba sebetsang ka

E tswella pele leqephe la 2

Ho ntlafatsa boleng ba thuto Aforika Borwa

Allison Cooper

Lefapha la Naha la Thuto ya Motheo (DBE) le sebetsa ka thata ho ntlafatsa boleng ba thuto naha ka bophara, haholoholo lehlakoreng la dipalo, saense le thekenoloji.

Ditherisanong tse sa tswa tshwarwa tsa boraro tsa Dipalo, Saense le Thekenoloji (MST), Letona la Thuto ya Motheo Angie Motshekga o itse leha bohloko bo sa ntse bo hloka ho etswa ho ntlafatsa seabo sa moithuti le sekgahla sa katleho lepatlelong la MST, haho qeaqeo hore

kgatelopele e bonahalang e se e entswe.

Lefapha le se le thehile Lekgotla la MST le sebetsang ka botlalo le boikitlaetso, le sutu-tsang morero wa ntlafatsa wa MST o seng o shebilwe botjha ka ho phethahetseng.

“Merero ya ho nyahlatsa dithuso tsa ditjhelete tse nang le dipeelo tsa Dinaledi le dikolo tsa mesebetsi ya matsoho e se ntse e le motjheng o lebisang mokgwatsamaisong o motjha, o kopantsweng - wa dithuso tsa ditjhelete ka bobatsi - Dithuso tsa Ditjhelete tse nang le Diipeelo tsa MST - mme dipuisano le Botshwari ba matlotlo di se di hatetse pele,” o boletse jwalo.

Dinaledi ke kgato e nkilweng ke DBE ka tsepamiso ya maikutlo ho dipalo le saense.

Ho feta moo, DBE e laetse Laboratori ya MST ya Diphetho tse Kgolo tsa ka Potlako ho ntlafatsa tsebo ya matitjhere ya dikateng tsa dithuto tsena.

“Laboratori ya MST e tla etsa mekgwa ya ho kgothaletsa seabo se tomanyana sa baithuti mme e tla phethela morero wa lekala o

hlokehang bakeng sa nyollo ya sekgahla ka katleho,” o boletse jwalo Letona Motshekga.

HO HENAHENANA LE DIPHEPHETSO

Letona le Motlatsi wa Letona Enver Surty ba hlalositse diphephetso tse ngatanyana mabapi le MST nakong ya Dipuopontshano tsa Kgwebo tsa *The New Age* haufinyane.

Tsena di ne di akga phano ya disebediswa, bokgoni ba matitjhere, bodisa le tshehetso. Diphephetso tsena di ile tsa hlwauwa ke Sehlopha sa Tshebetso sa Matona se neng se shebisisa MST.

Sehlopha se boetse sa fumana hore diporofense ha di na merero e lekanang e teng bakeng sa tshehetso ya kantle kapa dilekane le lekala la poraefete kapa mekgatlo eo e seng ya mmuso (di-NGO).

“Hangata sena se baka tshubuhlellano ya di-NGO dikolong, empa ho kena ha tsona ha ho a hlophiswa hantle. Hangata ba hlwaya dikolo tse se nang seabo se sa lekanang le

Letona la Thuto ya Motheo Angie Motshekga.

E tswella pele leqephe la 4

DITABA TSE AKARETSANG

Ditharollo tse babatsehlang bakeng sa mmuso wa lehae o sebetsang ka bokgabane

Ongezwa Manyathi

Letona la Kopanelo ya Puso le Merero ya Botjhaba, Pravin Gordhan, o kopile baromuwa ba neng ba tlile Sebokeng sa Ditho tsa Naha (NMA) ya Mokgatlo wa Mebuso ya Lehae wa Aforika Borwa (Salga) ho etsa boholo ka tse nyane.

Puong ya hae ho NMA e neng e tshwaretse Midrand haufinyane, Letona le itse: "Re kginehile ho tsa ditjhelete Aforika Borwa. Potso ke hore na o bo etsa jwang boholo ka tse nyane nakong ya dilemo tse mmalwa tse tlang, ke seo feela seo le tla se utlwa."

Aforika Borwa, jwaloka lefatshe lohle, e tobane le diphephetso tse thata tsa moruo. Sena se bolela hore mmuso kaofela ha wona, haholoholo mmuso ya lehae, o tla tlameha ho tla le ditharollo tse babatsehlang tsa ho fana ka ditshebeletso setjhabeng.

Matsapeng a ho kgothaletsa bomasepala ho ba tjhatsi, baemedi ba mmalwa ba bomasepala ba ile ba thakelana malebela le bomphato ba bona ka ditharollo tsa bona tse babatsehlang ho NMA ya Salga.

"Makgabane a bohlokwa ha ho sebetse tsa le diphephetso tse mmusong wa dibaka. Re setjhaba se nang le makgabane ka e meng ya mohopolo e babatsehlang e tswang dikarolong tsa mahaeng tsa naha ya rona," o boletse jwalo Mohlanka e Moholo wa Phethahatso (CEO) wa Setsi sa Makgabane a Tshebeletso ya Setjhaba (CPSI)

Aforika Borwa, Thuli Radebe.

O itse selemo se seng le se seng naha e bile le makgabane ana ka Dikgau tsa CPSI, ka lenane le leholohadi la bahlodi ba tswang mebusong ya lehae.

MAKGABANE A ATAMETSA DITSHEBELETSO BATHONG

Bongata ba bomasepala naha ka bophara ba sebedisa makgabane ho fana ka ditshebeletso dibakeng tsa bona. E mong masepala ya jwalo ke yuniti ya Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekgwere (EWS) ya eThekwini.

EWS e laola metsi le tsamaiso ya dikgwerekgwere ka hare ho Masepala wa eThekwini mme e se e sebeditse le Motheo wa Bill le Melinda Gates esita le Banka ya Lefatshe, ho tse ding.

Ka 2014, yuniti e ile ya hapa Kgau ya 2014 ya Indasteri ya Metsi ya Stockholm ka "Sesebediswa se babatsehlang se bile se tswetse pele ka ho fetisisa Aforika". Moemedi wa yuniti ya EWS, Dave Wilson, o talotse tshebediso ya makopokopo a hlabollotsweng a dikepe e le matsapa a sehlekwisi a ho rarolla phephetso ya tsamaiso ya dikgwerekgwere dibakeng tsa baipei.

Makopokopo ana a sehlekwisi sa nakwana a thusa dibaka tsa baipei tse 600.

"Dibaka tsena di hlwaetswe kaho ya matlo a matle ke masepala kamoso," o boletse jwalo Wilson.

Ho fihlela kajeno, dihlwekisi tse 1 100 di se di kentswe ditsheng tse 600 eThekwini ka bophara, mme sesebediswa se le seng se fepela mekhukhu e ka bang 50 tikolohong ya bohole ba dimithara tse 200.

"Masepala o kgetha balebedi le bahlanka ba mahokela setjhabeng ho hlokomela disebediswa tsena, athe yuniti e fana ka pampiri ya ntlwana le sesepa," o boletse jwalo Wilson.

Ntle le ho theha mesebetsi le ho kgothaletsa ntshetsopele ya dikgwebo tse nyane, porojeke ena e boela e tshireletsa bophelo bo botle ba setjhaba dibakeng tseo.

Masepala wa Tshwane ke e mong wa masepala ya sebedisang

makgabane ho ntlafatsa maphelo a batho ka kgato ya wona ya thekenoloji ya dijithale e bitswang Porojeke ya Isizwe.

Porojeke ya Isizwe e se e fane ka ditsha tse ka bang 600 tsa WI-FI ho fihlela jwale, mme e fana ka marangrang a dikgokahanyo bathong ba fetang dimilione tse pedi. Ho ya ka masepala, batho ba lekanyetswang ho dimilione tse tharo ba tla ba le phihlelo ya WI-FI ya mahala ho ella mafelong a 2015.

"Ho hokelwa inthaneteng ho tlameha ho nkuwa e le phano ya tshebeletso ya motheo. Setjhaba se ntse se ntjhafala, ho bolelang hore mmuso o tlameha ho kgema le dinako, haholoholo ha ho tluwa ditabeng tsa batjha," o boletse jwalo Ramotse wa Phethahatso wa Tshwane, Kgosientso Ramokgopa.

Ka Pudungwana selemong se fetileng, Motsemoholo o ile wa boela wa thakgola Tshwane WI-FITV, e kgitlileng bobohi ba milione e le nngwe maqalong a Hlakola selemong sena.

Tshwane WI-FITV e akaretsa dihlooho tse kang tsa mmiso, ditaba tsa moraorao, tsa kgwebo, tumelo, mesebetsi le tsa dipapadi.

"Baetsi ba difilimi ba Wi-Fi bakeng sa dikateng tsena ke batho ba neng ba sa hirwa kapa ba neng ba sebetse mesebetsi e tlase," o boletse jwalo Ramokgopa.

Mokgwa o mong o babatsehlang o thakgotsweng ke Motsemoholo ke wa DigiMbizo, mofuta wa dijithale wa

Yuniti ya Metsi le Tsamaiso ya Dikgwerekgwere ya Masepala wa eThekwini e sebedisa makopokopo a dikepe a hlabollotsweng ho sebetse tsa le diphephetso tsa tsamaiso ya dikgwerekgwere dibakeng tsa baipei porofenseng.

di-Imbizo tseo mmuso o di tshwarang naha ka bophara ho hokahana le setjhaba ho shebanwe mahlong.

"DigiMbizo e dumella setjhaba sa Tshwane ho ba le Imbizo le ramotse ba ntse ba qhannolotse malapeng a bona" o boletse jwalo Ramokgopa.

Ditho tsa setjhaba di kgona ho sebedisa Twitter ho tswibilela dipotso tsa tsona kapa dingongoreho ho Ramotse di sebedisa #DigiMbizo kapa #AskRamokgopa mme di fumane dikarabo hanghang.

Ka DigiMbizo, masepala o kgona ho fihlela dihlopha tsa setjhaba tse sa atiseng ho ya diforamong tse tlwaelehleng, o hlalositse jwalo Ramokgopa.

"E boela e re thusa ho disa maikutlo a setjhaba le ho ntlafatsa lebelo la ho rarolla diqaka."

E tswella pele ho tswa ho leqephe 1

bokgabane, ka mekgwatsamaiso e sebetsang hantle ya sepolotiki le botsamaisi ka bohlahlobi bo matla ba dibuka tsa ditjhelete le makala a bolaodi ba ditjhelete," ho boletse Moporesidente Zuma.

O itse bomasepala bana ba na le botsamaisi bo hlwekileng moo basebetsi ba beang ka sehloohong thibelo ya bobodu esita le taolo ya ho qoba ditshenyehelo.

Bomasepala bana, ho boletse Moporesidente, ha ba na mamello ho hang tshebetso e mpe, mme badula ba lekolabotjha tshebetso ebe ba kenya tshebetso mekgwa ya tokiso moo ho hlokehang.

"Sena ke seo bomasepala bohle ba lokelang ho se etsa, hobane boteng ba mebuso ya lehae ke ho sebetse batho. Ke yona ntho ya bohlokwa."

O thoholeditse bomasepala bohle ba entseng phapang ka ho fetola maphelo a batho.

"Mosebetsi wa lona o a amohelwa ebile o a ananelwa," o boletse jwalo.

Moporesidente o ipileditse ho baromuwa ho sebetse ka thata le ho feta ho etsa Aforika Borwa sebaka se betere ho bohle.

"Re tshwanela ho sebetse ka bokgabane ho ntlafatseng ditshebeletso tse kang dikaho tsa motheo tsa metsi, taolo e tiileng ya dilahlwang kapa phano ya motlakase.

"Tsena ke ditshebeletso tsa motheo tse bobebe tseo, haeba di fanwa ka bokgabane, di tla etsa hore malebela a batho ba habo rona e be a monate ka mebuso ya lehae."

HO ETSA HORE MMUSO WA LEHAE O SEBETSE KA SEPOROFESHENALE

Hore mmuso wa lehae o rarolle tse ding tsa diphephetso tseo o tobaneng le tsona o tshwanela ho tsamaiswa ke batho bao e leng diporofeshenale ba bile ba na le mangolo a thuto.

Ho ya ka Moporesidente Zuma, mmuso o arabetse ho ntlafatsa boporofeshenale le bolao-di ba mebuso ya lehae ka ho etsa diphetoho

ketsong ya melao ya mmuso wa lehae e kang Sehlomathiso sa Molao wa Mekgwatsamaiso ya Bomasepala.

"Ha ho a tshwanela hore ho nkuwe tjoetjo ho netefatseng hore bahlanka ba na le bokgoni bo hlokehang," o boletse jwalo.

Moporesidente o itse bahlanka ba baholo ba tsa ditjhelete, bainjinere le basebetsi ba bang ba tsa setekgeniki, ba tshwanela ho matlafatsa bokgoni ba bona hore e be ditsebi tse ipabolang mesebetsing ya bona e fapaneng.

Salga e entsa matsapa ho ntlafatseng boetapele le ho netefatsa hore ho na le bokgoni ba sebele mmusong wa lehae ka ho hlahisa mananeo a betletsweng thupello ya mosebetsi ho thusa balekgotla ho utlwisisa seabo sa bona le maikarabelo a bona betetshana.

Ho ya ka Modulasetulo wa Salga, Thabo Manyoni, mokgatlo o atlehile ho bula madi-boho ka Lenaneo la Ntshetsopele ya Baetapele ba Phethahatso.

HO BOELA HO TSA MOTHEO

Sebokeng sa Mebuso ya Lehae sa Moporesidente, se neng se tshwaretse Midrand, ka Loetse 2014, bahlanka ba mebuso ya lehae ba dumellane ka kopanelo ho boela ho tsa motheo e le ho fana ka ditshebeletso tsa boleng setjhabeng.

Lenaneo la ho boela ho tsa motheo le habile ho aha bomasepala ba arabelang, ba kgathallang ba bile ba na le boikarabelo.

"Re ikilaiditse ho netefatsa hore bomasepala ba kgona ho fana ka metsi, motlakase, dibaka tsa boikgathollo, ho kgantsha ha mabone mebileng, tsamaiso ya matlakala, tokiso ya dikoti mebileng, ho sebetse tsa tshetiso ya ditshebeletso e tshwenyang le bothata ba mokgwa wa ditefiso bo amang malapa," o ile a hopotsa baromuwa.

O itse bomasepala ba tlameha le ho etsa dikgokahanyo tse hlakileng le ho kgutlisa ditlaleho setjhabeng seo ba se sebetseang.

"Ho boela ho tsa motheo ho bolela mekgwatsamaiso ya tjehebotjha ya dithendara le ho lwantshana le bonyofonyofo ka hohlehohle

ka hara lekala la ho reka le ho rekisa mmusong wa lehae."

Moporesidente o ile a talola hore bomasepala ba tlameha ho sebetse ka thata ho eketsa mananeo a phediso ya bofutsana a kang Lenaneo la Mosebetsi wa Setjhaba, le fanang ka menyela ya bokgoni le mesebetsi.

"Ho boela ho tsa motheo ho boela ho roma bomasepala ho matlafatsa ntshetsopele ya mahaeng ka ho tshetsa dikgwebo tse nyane, dikoparasi le borapolasi ba banyane ditropong tsa mahaeng le metsaneng ya teng."

O kopile baromuwa ho intsha sehlabelo

botjha ho sebetse ka boitelo makaleng ohle a mararo a mmuso.

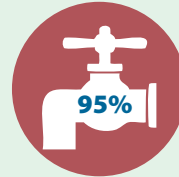
"Re tshwanela ho dula re hopola hore tsamaiso e kgabane ya setjhaba ha se ho etsetswa molemo setjhabeng sa demokerasi. Ke tokelo ya bohlokwa."

O thaseditse ka hore makala ohle a mararo a mmuso a tshwanela ho hahamalla kgotsofatsong ya ditebello tsa setjhaba tsa ditshebeletso ka potlako, haufi le moo setjhaba se dulang teng.

"Di tlameha ho fanwa ka bokgabane ke basebetsi ba setjhaba ba rupelletseng ka makgethe."

PHANO YA DITSHEBELETSO HA E TEKWA KA MANANE:

- 95% – Ke phesente ya malapa a fihlletseng boemo ba motheo ba metsi ka 2012. Ena ke keketseho ho tloha ho 60% ka 1994.

2011. Ena ke keketseho ho tloha ho 6.3 milione ka 2001.

- 86% – Ke phesente ya malapa a fihlletseng motlakase ka 2014. Ena e eketseho ho tloha ho 50% ka 1994.

- 73 – lenane la bomasepala ba bileng le malapa a fetang 90% a nang le motlakase. Ena ke ntlafalo ho tloha masepaleng a le mong feela ya neng a na le malapa a fetang 90% a nang le motlakase.

- 83% – Ke phesente ya malapa a fihlletseng tsamaiso ya motheo ya dikgwerekgwere ka 2012 – Ena ke keketseho ho tloha ho 50% ka 1995.

- 72% – Ke phesente ya malapa a nang le phihlelo ditshebeletso tsa ho thothwa ha dilahlwang. Ena ke ntlafalo ho tloha ho 55% ka 2009.

Ho tswa Meahong ya Kopano

Molaetsa o tswang ho Moporesidente

Ha re kopaneng kgahlanong le ditlhaselo tsa melata

MaAforika Borwa a heso, haufinyane re bile dipaki tsa diketsahalo tse nyarolang tsa merusu e tobileng melata dikarolong tse itseng tsa KwaZulu-Natal, eo eseng e fihlelletse dikarolo tse itseng tsa Gauteng. Diketsahalo tse kang tseo di etsahetse Soweto ka Pherekong.

Ha ho palo ya ho teneha kapa kgalefo e tla hlalosa ditlhaselo ho melata le kgapo ya thepa ka mahahapa mabenkeleng a bona.

Re tshwela ka mathe merusu ena ka matla. Ditlhaselo di ferehla boleng boo Aforika Borwa e itlammeng ka bona, haholoholo hlomphe ya bophelo ba batho, ditokelo tsa batho, seriti sa batho le Botho.

Naha ya rona e kgahlanong haholo mabapi le dintho ka leeme ho tshwana le kgetholo, lehloyo la melata, lehloyo mabapi le batho ba ratanang ka bong bo tshwanang le kgetholo ya basadi.

Re fetisa matshediso malapeng a bao ba lahlehetsweng ke maphelo a bona mme re lakaletsa ba lemetseng hore ba fole kapele.

Re kopa kgotso, phediso ya merusu le tekanyetso. Diketsahalo tsa tshenyho ha di a tshwanela ho dumellwa ho nka menyetla ka dingongoreho tsa baahi ho fehla mofereferere le tshenyho.

DIPUISANO

Mathata a fe kapa a fe kapa ditaba tse amanang le baahi ba Aforika Borwa a tshwanela ho rarollwa ka kgotso le ka dipuisano.

Sepolesa se laetswe hore se sebetse bosiu le motsheare ho sireletsa melata le baahi le ho tshwara bankathepa ka mahahapa le bao ba nkang karolo ditlhaselong tsa merusu.

Re kopa baahi ho thusa sepolesa ka ho se fa tlhahisoleding ka diketsahalo tse etsahetseng Gauteng le KwaZulu-Natal hore disinyi di tsebe ho ahlolwa semolao.

Re leboha baetapele ba bodumedi, mekgatlo eo eseng ya mmuso le bankakarolo ba fanang ka thuso ya botho bathong ba lahlehetsweng ke madulo.

Ha re ntse re tshwela ditlhaselo tsena ka mathe haholo, re hlokometse le ho utlwisisa ditaba tse itseng tse hlahisitsweng ke baahi ba Aforika Borwa ba amehileng.

Re boeletsa tshadimo ya rona hore maAforika Borwa ka bongata ha a na lehloyo kgahlanong le melata. Haeba ba ne ba le jwalo, re ne re keke ra ba le palo e hodimo ha kana ya melata eo e amohetsweng setjhabeng naheng ka bophara, ditoropong, metseng e meholo le mahaeng.

Ho na le mathata a moruo wa setjhaba a hlahisitsweng ao a ntseng a rarollwa.

Tsena di kenyelletsa ditlitlebo ka melata e hlohang ditokomane tse moloaong ka hara naha, koketso ya palo ya mabenkele kapa dikgwebo tse nyenyane tse nkuweng ke melata mme hape le mehopollo ya hore melata e kena diketsong tsa ditlolo tsa molao.

Re lakatsa ho toboketsa hore le ha melata e meng e tshwerwe mabapi le ditlolo tse itseng tsa molao, ke ketso ya leshano mme e fosahetseng hore hothwe melata yohle e ameha ditlolong tsa molao naheng.

Ho tlatsellets, ha se melata yohle e dulang naheng ya rona e seng molaong.

Ba bangata ba hara naha ka molao mme ba nehela moruong le ntshetsopeleng ya setjhaba ya naha. Ba bangata ba tliisa maitsebelo a haelang a ka re thusang ho ntshetsa pele moruo mme ba amohelohile hore ba ka dula naheng ya rona.

Ba bang ba tliisa Aforika Borwa jwalo ka melata e neng e baleha dikgohlano kapa dintwa naheng tsa bona, ka tsela e tshwanang le eo maAforika Borwa a ileng a siya naha ya bona nakong e itseng mme ba dula dinaheng tse ding ka hara kontinente le tse kantle ha yona.

Re ne re tshwerwe ka mosa, seriti le hlomphe ke bana ba bo rona hotswa kontinenteng ka bophara. Re keke ra lebalala mofuthu le kgotso ya lona.

Tshehetso ya dinaha tse Etelletseng Pele Aforika e ka Borwa le ya Mokgatlo wa Kopano ya Aforika e ne e le bohlokwa katlehong ya tokoloho le demokerasi eo re ithabisang ka yona kajeno.

MAIKARABELO

Ka hoo, Mmuso o tla tswela pele ho nka karolo ya ona ho phethahatsa maikarabelo le maitlamo a rona jwalo ka ditho tsa Kopano ya Aforika le tsa Matjhaba a Kopaneng.

Melata le melata e hlohang botshabelo e tla fuwa tshehetso ho latela melao ya matjhaba le ditsamaiso, ka tshehetso ya Mokomishenara e Moholo wa Melata wa Matjhaba a Kopaneng.

Re ipiletsa bathong ba rona ho tshehetsa le ho sireletsa melata le melata e hlohang botshabelo.

Ke rometse Matona la Sepolesa, la Tshireletso ya Naha le la Lefapha la Merero ya Lehae ho sebetsa le mmuso wa Porofense wa KwaZulu-Natal ho laola merusu le ho kgutlisetsa maemo bodulong. Ba sebeditse hantle empa bothata bo hloka boitshunyako bo felletseng le ba moshwelella.

Ka hoo ke kgethile Sehlopha sa Toka, Tshireletso le Thibelo ya Ditlolo tsa Molao ho sebetsa tabeng ena ka tlhoko, se kopantswe le Matona la Lefapha la Ntshetsopele ya Setjhaba, la Lefapha la Kgwebo le Indasteri le Lefapha la Ntshetsopele ya Dikgwebo tse Nyenyane.

Sehlopha sa tshireletso le mafapha a moruo a ne a se a qadile ho sebetsa tabeng ena, ho latela diketsahalo tsa Soweto ka Pherekong.

BAAHI

Jwale ke ba laetse hore ba sebetse ka potlako le ho buisana le baahi ba amehileng, mekgatlo e emelang melata, dikgwebo, mekgatlo eo eseng ya mmuso le bankakarolo ba bang ho sebetsana le dingongoreho tse hlahisitsweng mahlakoreng a mabedi.

Sepheo ke ho qoba diketsahalo tse ka bang teng ka ho lokisa dikamano le ho phahamisa phedisano enang le kgotso pakeng tsa baahi le bana ba bo rona ka hara kontinente, le melata emeng.

Hape re tla be re batla tshebedisanommoho le tshehetso ho tswa ho maqosa a amehileng a ka hara Aforika Borwa. Letona la Lefapha la Merero ya Lehae o kopane le Baetapele ba Maqosa a Aforika haufinyane.

Letona la Lefapha la Dikamano le Tshebedisano ya Matjhaba le ntsheditse dipuisano tsena pele le dipuisano tsa hae le Baetapele ba Maqosa a Aforika ka la 17 Mmesa.

Re kopa Ditho tsa Palamente ho sebetsa le rona, setjhabeng sa bona, ho lokisa dikamano le ho phahamisa phedisanimmoho e nang le kgotso pakeng tsa batho ba rona le melata.

Mekgwa e fapaneng e se e ntse e nkuwa ho lokisa ditaolo le ho laola ho fihla ha melata ka hare ha naha ya rona.

Tabeng ena, Mmuso o etsa kgatelopele ka ho hloma Lekala la Tsamaiso ya Bodara, le tla tsamaisa tokoloho ya bodara le madiboho ohle a kenello.

Bokgoni ba Lefapha la Merero ya Lehae bo a phahamiswa ho etsa hore bo kgone ho tshwara mathata a melata bo betere haholoholo madibohong a dibodara.

Tabeng ena, Sesole sa Naha sa Tshireletso sa Aforika Borwa (SANDF) se tla fetisetsa masole a 350 ho Lefapha la Merero ya Lehae, ho sebetsa jwalo ka bahlanka ba ho fihla ha melata madibohong a dibodara.

Ho feta moo, SANDF e rometse basebeletsi ba sesole bodareng diporofenseng tse supa to thibela diketsahalo tsa melato tsa dibodara le ho tshela ha dibodara ho seng molaong.

MaAforika a heso, re kgothaletsa bohle ho theola moya mme le laolehe.

Hape re kgothaletsa bao ba sebedisang dikgokahanyo tsa inthanete, ho lesa ho butswela malakabe a merusu ho Facebook, Twitter le mapatlelo a mang.

Kaofela ha rona re na le maikarabelo a ho phahamisa momahano ya setjhaba, phedisanimmoho e nang le kgotso le dikamano tse ntle hara naha.

Melata e re thusa ho ntshetsapele merabe e fapafapaneng mme re amohela boteng ba bona. Hape re batla ho bona keketso dipalong

tse bohahlaudi ho tswa ho dinaha tse ka hara kontinente le ho arolelana haholo menyetla ya kgwebo jwalo ka karolo ya ho phahamisa ntshetsopele ya moruo wa moshwelella hara kontinente.

BOITSEBISO BA AFORIKA

Mekete ya Kgwedi ya Aforika e re fa monyetla wa ho tswela pele ho phahamisa boitsebiso ba rona ba Aforika le dikamano tse ntle le bana ba bo rona ho tswa kontinenteng.

Re lebelletse mekete ya Letsatsi la Aforika porofenseng enngwe le enngwe ka di 25 tsa Motsheanong.

Baheso, ka boikokobetso re kopa batho bohle ho theosa moya.

Ditlhaselo ka lehloyo la melata ha di kgothalletswe naheng ya rona.

Nakong ya ntwala ya rona bakeng sa tokoloho re fumane thuso ho tswa dinaheng tse fapaneng. Batho ba dinaha tseo ha ba ka ba re leleka kapa ho re tshwara hampe.

Re fumane ditlitlebo hore melata e meng ha e na ditokomane tse molaong hore ba ka ba Aforika Borwa.

Ho tlatsellets tletlebong ena, baahi ba rona hape ba tletleba ka diketsahalo tsa melato tse etswang ke melata e meng mme ba ba ahlola ka ho ba nkela kgwebo le menyetla ya mesebetsi.

Mmuso o mametse ditlitlebo tsena kaofela mme o tla di rarolla. Empa re boeletsa maemo a rona a hore ha hona lebaka lefe kapa lefe le ka etsang merusu ena hore e be molaong. Re nyahamisa maitshwara ana ka hohlehohle.

Jwalo ka Mmuso, re nka dikgato tse hlohakalang ho lokisa tshireletso le phihlelo dibodareng tsohle tsa naha ya rona ho netefatsa hore ha ho melata e kenang hara naha ya rona ntle le molao. Hape re rometse bahlanka ba bang ba SANDF dibodareng ho thusa Lefapha la Merero ya Lehae ho rarolla bothata bona.

Ha re sebetseng mmoho ho fana ka tshehetso melateng yohle e anngweng ke merusu ena.

AFORIKA E BETERE

Tjhata ya Tokoloho e re ho tla ba le kgotso le setswalle. Maikarabelo a rona ke ho phahamisa lefa lena la ho phedisana ka kgotso mme re le ntshetsa pele.

Hape re phetha maikarabelo a rona a ho nehela ho Aforika e betere le lefatshe le betere.

Ha re sebetseng mmoho ho etsa naha ya rona sebaka se betere bakeng sa bohle ho phela ho sona.

STOP ATTACKS

Opening the doors of learning and culture from Cape to Cairo

THUTO

Ho fetola sebopeho sa dikolo tsa Aforika Borwa

Mmuso o aha dikolo moo baithuti ba ka holang mme matitjhere a kgothaletswa ho ruta. Dikolo tsena di tla thusa ho nyolla maemo le ho aha bokamoso bo tjhatsi.

Amukelani Chauke

Dilemong tse ka bang tharo tse fetileng, mmuso o ile wa nka sepheo sa tjheseho ya ho fedisa dikolo tse ahilweng ka mobu naheng mme o ntlafatsa ditokoloho tsa ho ithutela baneng ba Aforika Borwa.

Dilemong tse ka tlase ho tse tharo tse fetileng, Lefapha la Thuto ya Motheo le kgakotse dikolo tse ka hodimonyana ho 100 naha ka bophara.

Haufinyane Letona la Thuto ya Motheo

Angie Motshekga o neelane ka sekolo sa bo99 se ileng sa heletswa yaba se ahwa botjha Riverton Kapa Bophirima.

Neelano ya Sekolo se Tlase sa Valhalla, ho boletse Letona, ha se katleho feela, empa ke ya bohlokwa haholo jwaloka ha e tla theha tikoloho e ntle ya ho ithuta le ho ruta bakeng sa baithuti le matitjhere sekolong.

“Seo e tla se tlisa setjhabeng ke dikaho tsa motheo tse ka sebedisetswang dintho tse ngata, tse ka nna tsa sebedisa e le holo ya setjhaba ho etsesa hore ho be le dikamano tse ntle dipakeng tsa sekolo le setjhaba. Sena se bolela hore re boela re tlisa ntho ya bohlokwa setjhabeng ka bosona.

“Ho rona ke ntho ya bohlokwa eo re e tli-sang setjhabeng. Ke dikaho tsa motheo tsa nako e telele tse thehang tikoloho e ntle ya ho sebetsa le ho ithuta bakeng sa bana ba rona, ka disebediswa tsohle tse hlokehang hore di be teng sekolong,” o boletse jwalo.

Neelano e ne e le karolo ya R8.2 bilione ya Letsholo le Potlakiswang la Ntshetsopele ya Dikaho tsa Motheo tsa Sekolo (AISIDI).

AISIDI ke lenaneo le lehlohadi la selekane

sa setjhaba le ba poraefete se habileng ho aha botjha dikolo tse ka bang 510 naha ka bophara tse neng di sa aha hantle.

Sekolo se Tlase sa Valhalla se neng se bulwe ka 1980, se ile sa heletswa yaba se ahwa botjha ka ditjeo tsa R34 milione.

Ho tloha sekolong se neng se nka mothamo wa baithuti ba 600 feela ka 2006, jwale se nka mothamo wa baithuti ba 1 047 diphaposeng tsa ho rutela tse 32, mme jwale se ikgantsha ka ho ba le laaborari le laboratorari ya saense.

Lebala le letjha la bolo ya maoto le tla aha sebakeng seo moaho wa kgale o neng o le ho sona.

Andrew Locher, mosuwelohoo wa sekolo, o itse tjehabalo ena e ntjha e tla phahamisa maemo a ho ithuta.

“Se re file tshepo eo ya ho aha bokamoso bo betere mme nka re taba ya hore re sebakeng sa Elsies River ha e bolele hore re hloka ho amohela dintho tsa boleng bo tlase.

“Re hloka ho bolella baithuti re be re bontshe ho baithuti hore re hloka ho phahamisa maemo mme re ahe bokamoso bo betere,” o boletse jwalo.

O ekeditse ka hore sekolo seo ke boikgantsho ba setjhaba, ebile o thabisitswe ke taba ya hore sekolo sa hae se hlwailwe e le karolo ya lenaneo la ASIDI.

“Re tla ruta baithuti ba rona mme re a tshepa hore ba tla o thabela moaho ona le hore o tla tsosa morolo ho bona jwaloka baithuti. Ha ba a tshwanela ho emela ho hong hore ho etsahale. Ba tlameha ho fihlela ntlheng eo ba tla re ‘Ke tla etsa ho hongnyana hore dintho di tle di etsahale,’” o boletse jwalo Lochner.

Ha ho le jwalo, ka Mmesa selemong sena, lefapha le neelane ka sekolo sa bo100 Koonstad Foreistata e le karolo ya lenaneo la ASIDI.

Sekolo se reelletse ka Dorrington Matsepe, ntate wa Letona la mehleng la Dikgokahanyo, mofu Ngaka Ivy Matsepe-Casaburi.

Se ne se bulwe ka 1992 mme sa qala ka barutwana ba 500 le matitjhere a 15 – kajeno sekolo se na le barutwana ba 1 100.

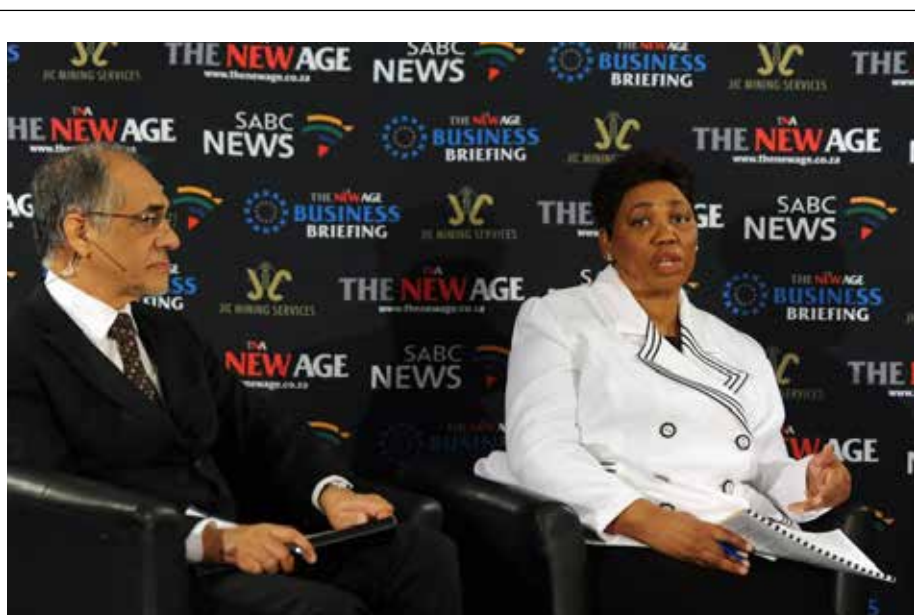
Bongata ba barutwana sekolong ke dikgutsana, empa ntle le diphephetso tsena, sekolo se sebetsa hantle Tekanyetsong ya Naha ya hang ka Selemo (ANA). Selemong se fetileng, se atlehile ho fumana boronse ho dipalo (60 – 69%) mme ya eba se seng sa dikolo tse 50 tse ka hodimodimo porofenseng.

DINTLHA KA POTLAKE

Kakaretso ya dikolo tse 106 di se di phethetswe ho fihlela kajeno:

- Tse 84 Kapa Botjhabela
- Tse 11 Kapa Bophirima
- Tse nne Mpumalanga le tse ding tse nne Foreistata, tse pedi Limpopo le se le seng Kapa Leboya.

- Metsi: dikolo tse 318 di fumane metsi lekgetlo la pele.
- Tsamaiso ya Dikgwerekgwere: dikolo tse 351 di fumane tsamaiso e ntle ya dikgwerekgwere lekgetlo la pele.
- Ho kenngwa ha Motlakase: dikolo tse 279 di hoketswe motlakase lekgetlo la pele.

Letona Angie Motshekga le Motlatsi wa Letona Enver Surty ba phutholla merero ya lefapha ya ho ntlafatsa thuto naheng ba le thahamesong ya *The New Age*.

E tswella pele ho tswa ho leqephe 1

tsebo e sa lekanang ka ditaba tsa lefapha esita le ho bua ka kotloloho le dihlooho tse tshwanelehileng tsa dikolo,” o boletse jwalo Letona Motshekga.

“Ke kahoo Lekgotla la Matona la tsa Thuto le beileng taelo, ka Phato 2014, ho netefatsa tlhophiso e ntenyana ya dilekane bakeng sa ho fola molemo o motle ka ho fetisisa. Letlole la Sehlopha sa Thuto ya Naha (NECT) le tla ba le seabo sa bohlokwa ho hlophiseng ha dilekane tsena,” o boletse jwalo.

Mekgatlo e kang TeachSA le yona e tla ba le seabo sa bohlokwa popong ya morero wa phano ya matitjhere, tshebediso le ntshe-tsopele e le ho ntlafatsa sephetho sa moithuti, seabo le tshebetso ho MST.

Ditherisano tsa MST di boetse di habile ho theha lepatlelo la thakelano ya tlhahisoleseding le ho matlafatsa tshebedisanommoho le dilekane le di-NGO.

Ditherisano tsa boraro tsa MST di qetile ka ho:

- matlafatsa Morero wa Naha wa Lewa la MST.

- ntlafatsa sekgahla sa katleho le ho ba le seabo ho MST.
- fana ka moralo wa dilekane tsa setjhaba le tsa poraefete ho kenya disebediswa metjheng ya dikolo ka thusano le NECT.
- fana ka morero o phethahetseng wa phano ya matitjhere, tshebediso le ntshe-tsopele ya mananeo a MST ka selekane le TeachSA.
- hlwaya mapatlelo a fapaneng a ho sebedisa Thekenoloji ya Dikgokahanyo tsa Tlhahisoleseding (ICT) ho tsosolosa sekgahla sa seabo le katleho ya dikolo.

TSHEBEDISO YA ICT HORE DIKOLU DI FOLE MOLEMO

ICT le yona ke karolo eo lefapha le tsepamisi-tsenseng maikutlo ho yona, haholoholo dikolong tsa mahaeng, tse etsang 25% ya dikolo tsohle naha ka bophara.

DBE e motjheng wa ho kwala tse ding tsa dikolo tsa mahaeng tse nyenyane, tseo ho sa sebetsehang hantle ho tsona; ho tshetswe tseo ho tsona ho sebetsehang hantle mme ho kenngwe ICT ho tseo moo ebang mephato e mengata e ke ke ya qojwa.

“Ke lewa le ntlha di ngata,” o boletse jwalo Letona Motshekga.

Motlatsi wa Letona Surty o itse lefapha le sebetsa le mafapha a lona a diporofense ho netefatsa hore ditereke tsa thuto di susumetswa ke bohloko ba polokelo ya dintlha.

“Re tseba kamoo moithuti ka mong a se-betsang ka teng ho ya ka ho tseba ho bala le ho ngola esita le ho kopanya dipalo, mme re ka metha tshebetso. Re ngodisitse baithuti ba fetang 10.8 milione polokelong ya dintlha ya rona mme sepheo ke ho ba le motheo wa

polokelo ya dintlha o akaretsang wa moithuti e mong le e mong naheng ha ho fela selemo sena. Sena se tla thusa ditereke ho etsa diqeto tse tshwanelehileng, ba thuswa ke bopaki.”

Nakong e fetileng, Kapa Botjhabela, dikolo tse ka tlase ho 18% di ne di hoketswe ho ya ka ICT mme di ne di sa kgone ho sebedisa Mokgwa wa Tsamaiso wa Bolaodi ba Dikolo tsa Aforika Borwa.

“Kajeno, tse fetang 92% tsa dikolo tsena di hoketswe mme tlhahisoleseding e fumaneha ha bobebe,” o boletse jwalo Motlatsi wa Letona Surty.

Ditho tsa Lekgotla la Phethahatso (di-MEC) tse ngatanyana tsa thuto le tsona di ne di le teng. Dipuopontshanong tsa Kgwebo tsa *The New Age*. MEC wa Thuto wa Gauteng, Panyaza Lesufi, o ile a ipiletsa ho batswadi ho ba “ditshiya tsa dikolo tsa rona le ho ba le seabo mekgatlong e tsamaisang dikolo”.

“Ke boikgethelo ba hao. Ke kgetho ya hao. Iponahatse,” o boletse jwalo.

MEC wa Thuto wa Mpumalanga, Reginah Mhaule, o buile ka moo porofense e sebetsang le ditereke tsa yona ka teng ho netefatsa thuto ya boleng porofenseng.

“Re kwala dikolo tsa mapolasing, tseo tse se nang boitjaro mme di na le mephato e mengata, empa ha se tsona tsohle kaha re batla ho fihlella sena ka dilemo tse ngatanyana. Re ahile dikolo tse nang le bodulo tse hlano, tse nne tsa tsona di se di butse mme re kwetse dikolo tse 20 ho fihlela jwale.”

Ntle le tjantjello ya Letona Motshekga le di-MEC tsa hae ho ntlafatsa boleng ba dikolo tsa Aforika Borwa, ba a dumela hore thuto ke pharela ya setjhaba sohle.

“Batswadi ba na le seabo se hlokolotsi sa ho tshetsa thuto molemong wa bana bohle ba naha ena.”

BOPHELO BO BOTLE

Mmuso o lwantsha TB

Bathandwa Mbola

Mmuso o thakgotse letsholo le leholohadi la dilemo tse tharo la ho hlahlobisa TB le tla thusa ho fokotsa lenane la ditshwaetso tse ntjha le ho shwa ho amanang le yona.

Motlatsi wa Moporesidente Cyril Ramaphosa le Letona la tsa Bophelo bo Botle Ngaka Aaron Motsaedi ba thakgotse letsholo la tlhahlobisa Leboya Bophirima e le karolo ya Letsatsi la Lefatshe la Lefuba (TB) le keteki-ling ka la 24 Hlakubele.

Aforika Borwa ke naha ya boraro e amehileng ka ho fetisisa lefatsheng. Bohloko bona bo dula bo itlhomme pele ka ho bolaya naheng ena, ntle le hore e a phekohele ebile e a thibelwa. E na le boikarabelo ba mafu a 120 000 ka selemo. Mmuso o batla ho fokotsa lenane lena hore le be ka tlase ho 20 000.

Jwalo ka karolo ya letsholo, mmuso o tla tsepamisa maikutlo dihlopheng tse kotsing haholo ka kotsi e phahameng ya tshwaetso ya TB. Tsena di akga batshwaruwa ditsing tsa tshokollo, basebetsi ba merafong, setjhaba se dibakeng tsa merafo le bana, haholoholo ba ka tlase ho dilemo tse hlano.

"Maemo a mabe a ho phela le a moruo a renang setjhabeng, haholoholo matlo a mabe le kgaello ya dijo a fana ka lepatlelo la ho hlaha mafu a kang TB, ao bana e leng bona ba kotsing haholoholo," o boletse jwalo Motlatsi wa Moporesidente Ramaphosa thakgolong ya letsholo.

Ntlatfatso ya Kgodiso ya Bana (ECD), ho boletse Motlatsi wa Moporesidente, e ka thusa ho fokotsa tshwaetso baneng e be e nolofatse haholwanyane ho ribolla ho kgabane.

Mmuso o boetse wa hlwaya ditereke tse tshela tse ka sehloohong bakeng sa letsholo la tlhahlobisa. Tsona ke Lejweleputswa ho la Foreistata, West Rand ho la Gauteng, Sekhukhune le Waterberg ho la Limpopo

esita le Bojanala le Ngaka Kenneth Kaunda ho la Leboya Bophirima.

Mosebetsi ona wa tlhahlobisa o tla etsa ka mekgahlelo. Selemong sa pele sa letsholo lena la dilemo tse tharo, Motlatsi wa Moporesidente Ramaphosa o itse mmuso o tla hlahlobisa bonnyane ba batshwaruwa ba 135 000 ditsing tsa tshokollo le basebetsi ba merafong ba fihlellang ho halofo ya milione.

"Diterekeng tsena tse tshela, re ikemiseditse ho hlahlobisa ditho tsa setjhaba tse ka bang dimilione tse hlano le bana ba 1.2 milione dikolong, ditsing tsa ECD le dikerejtheng."

Mmuso o se o hlahlobisitse batshwaruwa ba 59 000.

"Bona ke boraro ba batshwaruwa bohle ba seng ba ahlotswe le batshwaruwa ba ntseng ba emetse ho buuwa ha dinyewe tsa bona. Lenaneo lena le motjheng wa ho hlahlobisa palo e ka hodimo ho 90% ka Hlakubele ya 2017," Motlatsi wa Moporesidente Ramaphosa o boletse jwalo.

Lenaneo lena le se le hlahlobisitse ditho tsa setjhaba tse 140 000 diterekeng tsena tse tshela.

Bahlahlubi ba robong ba se ba kgethilwe ho thusa Lefapha la tsa Bophelo bo Botle ho lekola phano ya ditshebetso tsa TB e etswang ke merafo.

Selemong sa bobedi sa letsholo la tlhahlobisa, ho tla ba le tsepamiso e nngwe ya maikutlo makgotleng a ditrope tse kgolo. Ka selemo sa boraro, mmuso o tla kenyeletsa hape le diporofense tsa Kapa Botjhabela, Gauteng, KwaZulu-Natal le Kapa Bophirima lenaneng la dipeelo tsa wona.

Ho netefatsa hore bakudi ba TB ba kala-fong ba a nwa ba bile ba phethela kalafo ya bona jwaloka ha ba e sehetswe ke basebetsi ba tsa bophelo bo botle, mmuso o tla qala ka mokgwatshebetso wa ho sala morao bakudi

Motlatsi wa Moporesidente Cyril Ramaphosa o lekola motjhele o hlahlobisang TB. Basebetsi ba tsa bophelo bo botle ba fetang 200 ba rupelletswe ka kalafo ya TB e sa phekolweng ke meriana.

ba nyametseng kalafong esita le dintlha tsa dikgokahanyo tsa bakudi ba tsejwang ba TB.

Hape, baoki ba fetang 200 ba se ba rupelletswe ho qala ho fa bakudi ba sebedisang meriana ya TB e sa phekolweng, ditsing tse qollotsweng.

Ha jwale, Aforika Borwa e na le tse 298 tsa ditsi tsena tse qollotsweng.

Motlatsi wa Moporesidente o itse ho tliša ditshebetso haufi le setjhaba ho tla boela ho shadingwa nakong ya letsholo lena jwaloka ha ho le bobebe ho bakudi ho bile ho tliša dipheho tsa kalafo tse betere.

Tsepamiso ya maikutlo ya letsholo, o boletse jwalo, ha e kginwe tlhahlobisong le kalafong ya TB.

"Re boetse re tsepamisitse maikutlo ho fokotseng tshwaetso. MaAforika Borwa ohle a ka kenya letsoho ho fokotsa kgonahalo ya tshwaetso," ho boletse Motlatsi wa Moporesidente, a eketsa ka hore ntho e nngwe e bobebe jwaloka ho ikwahela molomo ha o kgohlela e ka etsa phapang e kgolo.

Madi a hao a ka etsa phapang

Tshebetso ya Naha ya Madi ya Aforika Borwa

Batho ba bangata ha ba hlokomela hore ho fana ka madi ho ka etsa phapang e kgolo maphelong a ba bang. Ho fana ka yuniti ya madi ke tshebetso ya bohlokoa e hlokehang e ka pholosang maphelo.

Ka ho fana ka madi, bafani ba thusa Tshebetso ya Naha ya Madi ya Aforika Borwa (SANBS) ho ba le phepele ya madi e ka thusang ha phetisetso ya madi mothong e mong e hlokeha ka potlako.

Aforika Borwa phetisetso ya madi mothong e mong e etsahala metsotswaneng e meng le e meng e 48, bonnyane ba diyuniti tse 810 000 tsa madi di a hlokeha ho kgahlanyetsana le tlhoko ya Aforika Borwa.

Phetisetso ya madi mothong e mong ke tshebetso ya bongaka e pholosang bophelo e etswang ho kgutlisa madi a tswileng nakong ya oporeishene kapa ka lebaka la kotsi e mpe. Phetisetso ya madi e ka boela ya etswa haeba mmele wa hao o sa kgone ho etsa madi hantle ka lebaka la bohloko bo itseng.

Hajwale SANBS, mokgatlo o sa etseng phaelo ya tjelete o fanang ka madi a batho bakeng sa phetisetso bathong ba bang Aforika Borwa, o na le bafani ba 432 000 feela, e leng palo e ka tlase ho phesente e le nngwe ya setjhaba sa rona. Sena se bolela hore bafani ba bangata ba a hlokeha, haholoholo hobane SANBS e itshetlehile feela ho bafani ba nang le thahasello ya ho fana ka madi ho thusa ho pholosa maphelo.

KE MANG YA HLOKANG MADI?

Ho na le tlhokeho ya kamehla ya madi mme ho na le bakudi ba bangata ba hloakang phetisetso ya madi beke le beke hore ba phele. Bakudi ba hloakang phetisetso ya madi ke:

- basadi ba lahlehlwang ke madi ka lebaka la mathata a kemaro
- bana ba nang le kgaello ya madi e boemong bo bobehalo
- mahlatsipa a dikotsi
- bakudi ba oporeishene le ba mofetshe.

O KE KE WA FANA KA MADI HAEBA O:

- na le kगतello e tlase ya madi
- na le kगतello e phahameng ya madi
- na le haemotlelobine e tlase (ayone)
- moimana
- kile wa ya oporeisheneng haufinyane.

NA HO NA LE DIKOTSI?

Ha ho dikotsi ha o fana ka madi. Teko ka ho hlajwa monwaneng e a etswa ho bona hore na boemo ba ayone ya hao bo boemong bo botle ba hore o ka fana ka madi.

Disebediswa tse sebediswang bakeng sa phano ya madi, tse akgang dinalete, mekotla ya madi, dijhupu le dinalete tsa ho hlabana mwanana, tshole di ntjha, ha di na dikokwanahloko mme di sebediswa hang feela. Hang ha di se di sebedisitse di qhallwa lekopokopong le leholo le kgethehileng la dilahlwang ebe di a senngwa.

Batho ba phelang ka boitshwaro bo sa sireletshang jwaloka thobalano ya tshohanyetso e sa sireletshang, thobalano e sa sireletshang ya monna monneng e mong kapa ba sebedisang dihethefatsi tse hlajwang methapong ya madi ba eletswa hore ba se ke ba fana ka madi.

DIKELETSO TSA PELE HO FANWA KA MADI:

- Eja dijo tse nang le phepele e ntle dihora tse ka bang nne pele o fana ka madi
- Itlahllobe hore na o boemong bo botle ba ho fana ka madi.

DIKELETSO TSA KA MORA HORE O FANE KA MADI:

- Eja hantle hore o eketse sekepele sa mekedikedidihoreng tse ka bang tse nne ho ya ho tse tshela
- Se ke wa tsuba, bonnyane metsotso e 30
- Se ke wa phahamisa dintho tse boima ka letsoho leo ho hutsiweng madi ho lona, bonnyane dihora tse pedi.

Kगतello e phahameng ya madi: Mmolai ya kgutsitseng

Sekema sa Dithuso tsa Bongaka sa Basebetsi ba Mmuso

Boholo ba batho ba tshwerweng ke kगतello e phahameng ya madi ha ba tsebe hore ba na le bothata boo.

Kगतello e phahameng ya madi, e amang a le mong wa batho ba baholo ba bararo lefatsheng ka bophara, e tlwaelehile ka hore ke kगतello e hodimo ya madi.

"Kगतello e hodimo ya madi ke kगतello ya madi a methapong e pompang madi ho tloha pelong e ntse e nyoloha ho ya pele. Ke ntho e tlwaelehileng haholo... Ha se feela batho ba tsitsipaneng, ba thefulehileng maikutlo ba tshwarwang ke yona ho boletse Ngaka Stan Moloabi, wa Phethahatso: Mookamedi wa tsa Bophelo bo Botle ho Sekema sa Dithuso tsa Bongaka sa Basebetsi ba Mmuso (GEMS).

"Batho ba ka ba le kगतello e phahameng ya madi dilemong tse ngata mme ba sa tsebe, ke kahoo e ka bang kotsi haholo."

Letsatsi la Lefatshe la Kगतello ya Madi e Phahameng le ketekwa mohla la 17 Motsheanong mme mekgatlo ya tsa bophelo bo botle le mebuso ho potoloha

le lefatsheng e sebedisa letsatsi lena ho etsa tlhokomediso.

Maemo ana a ka nna a boela a baka mathata a kang a dipheho, lefu la mahlo le lefu la ho lebalala.

MADI: SEFUTHO SA BOPHELO SE ETSANG HORE PELO YA HAO E DULE E OTLA

Ka nako tshole ha pelo ya hao e otlala, ho hlalosa Ngaka Moloabi, madi a pompuwa ho ya mmeleng wa hao ka methapo e phallisang madi ho tloha pelong. Kगतello ya madi ke sefutho sa madi a sututsang mabopong a methapo e phallisang madi ho tloha pelong.

"Sefutho sena se bohlokoa kaha madi a tshwanela ho tsamaisa moya le difepammele ho ya hohle mmeleng wa hao. Leha ho le jwalo, haeba kगतello e le hodimo, pelo e tlameha ho otlala ka thatanyana, e leng ntho e ka senyang methapo ya hao e phallitsang madi pelong mme e bake mathata a bophelo bo botle."

Di ngata dintho tse ka bakang kगतello ya madi.

"O kotsing e tomanyana ya ho ba le kगतello e phahameng ya madi haeba o le moholwanyane, jwaloka ha methapo e phallitsang madi pelong e ntse e thatafala ha o ntse o tsofala, hape le haeba ho na le ba heno ba neng ba na le kगतello e hodimo ya madi.

"Leha ho le jwalo, le hoja o ke ke wa etsa letho ka mabaka ana a mabedi, ho na le sesosa sa mekgwa eo re phelang ka yona se

ka laolehang. Tsena di akga dintho tse kang boholo ba mmele wa hao, ditlwaello tsa hao tsa ho ja le ho tsuba esita le kamoo o nwang jwala le kamoo o jang letswai kateng."

TSEBA MANANE A HAO

Ngaka Moloabi o hatella bohlokoa ba taba ya ho etswa diteko tsa kगतello ya madi.

"O tshwanela ho ya ngakeng ya hao selemo le selemo ho isa ho tse pedi bakeng sa diteko tsa kगतello ya madi, ho ka netefatsa hore kगतello ya hao ya madi e boemong bo lokileng, e leng 120 hodima 80."

Leha ho le jwalo, Ngaka Moloabi o eletsa ka hore haeba o na le lefu la tswakere, lefu la pelo, mathata a dipheho kapa haeba palo ya hao e fetileng ya kगतello ya madi e kile ya ba kahodimo ho 120 hodima 80, o tlameha ho hlahlojwa kगतello ya madi a hao bonnyane hang ka selemo.

KAMOO O KA PHEKOLANG LE HO THIBELA KगतELLO E PHAHAMENG YA MADI KATENG

Leha ho le teng kalafo ya kगतello e phahameng ya madi, dipheho tse nyane tsa mekgwa ya bophelo di ka o thusa ho fedisa kगतello e phahameng ya madi:

- Fokotsa letswai leo o le jang
- Ikwetlise kgafetsa
- Eja dijo tse nang le phepele e ntle
- Boloka mmele o seng motenya haholo
- Se ke wa nwa jwala haholo
- Se ke wa tsuba
- Theola sekgahla sa thefuleho ya maikutlo.